

MARCIN FLORKOWSKI
Uniwersytet Zielonogórski

ZWIĄZEK ZABURZEŃ LĘKOWYCH Z PERCEPCJĄ BODŹCÓW ZAGRAŻAJĄCYCH

Wyjaśnienie przyczyn zaburzeń lękowych ma długą historię i bierze początek w pracach Z. Freuda (Freud, 1982). Z. Freud uważał, że Ja broni się przed napływem niepożądanych treści za pośrednictwem mechanizmów obronnych, i że główne zadanie stoi tutaj przed wyparciem, którego podstawową funkcją jest utrzymywanie zagrażających treści poza świadomością. Ubocznym, długofalowym skutkiem działania tego mechanizmu są jednak zaburzenia lękowe. Część badań empirycznych i doniesienia klinicystów potwierdzają istnienie takiego mechanizmu utrzymywania się zaburzeń lękowych.

Z drugiej strony mamy doniesienia z badań, w których uczestniczą ludzie o patologicznym poziomie lęku, pokazujące, że osoby te są szczególnie uwrażliwione na bodźce zagrażające. Takie uwrażliwienie również pozwala wyjaśnić utrzymywanie się zaburzeń lękowych. Wydaje się, że wyjaśnienie niezgodności w wynikach eksperymentów niesie interesujące konkluzje.

PSYCHOANALITYCZNE ROZUMIENIE ŹRÓDEŁ LĘKU

Pierwsze eksperymenty dotyczące związku między spostrzeganiem a lękiem inspirowane były teorią psychoanalityczną, w której twierdzono, że psychika broni się przed treściami budzącymi lęk poprzez uruchomienie odpowiednich mechanizmów obronnych, co następnie prowadzi do pojawienia się objawów patologicznych (fobii, lęku uogólnionego, napadów paniki, zaburzeń obsesyjno-kompulsywnych).

Jak rozumiane są mechanizmy obronne w teorii psychoanalitycznej? Pojęcie obrony przed nieakceptowanymi treściami psychicznymi pojawiło się po raz pierwszy w pracy Z. Freuda o histerii w 1893 r. (Grzeżołowska-Klarkowska, 1986). W miarę rozwoju psychoanalizy i pod wpływem analizy coraz szerszego zakresu zaburzeń psychicznych opisywano nowe mechanizmy obronne (S. Freud, 1926; 1982). Obecnie identyfikuje się ich około trzydziestu (Pervin, John, 2002), jednak istota pojęcia nie została zmieniona: są to procesy psychiczne „których funkcją jest zażegnanie lękotwórczej groźby [...]. Mechanizmy obronne usuwają lub osłabiają zagrożenie” (Fhaner, 1994, s. 106)¹. Rozumienie i uzasadnienie istnienia mechanizmów obronnych pozostaje więc nadal takie, jak przed stu laty: „są to zjawiska psychiczne, niekiedy definiowane jako struktury psychiczne [...]” (Fhaner, 1994, s. 106), niekiedy jako „trwałe wzorce zachowań, którym może być określone postępowanie, ale również pewien sposób myślenia lub odczuwania” (Reber, Reber, 2005, s. 380), a które mają zapobiegać napływowi do świadomości treści zagrażających lub w inny sposób niepożądanych. Podstawowym i najważniejszym mechanizmem obronnym jest wyparcie, represja (Grzeżołowska-Klarkowska, 1986).

Zgodnie z takim rozumieniem mechanizmów obronnych („zapobieganie napływowi do świadomości zagrażających treści”) wydawało się sensowne założenie, że będą się one objawiać zmianami w obrębie percepcji: podwyższeniem progów spostrzegania zagrażających treści, gorszym dostępem do świadomości odpowiednich treści itp.

Właśnie na takim definiowaniu wyparcia zbudowali swoje klasyczne już eksperymenty nad obronnością percepcyjną J.S. Bruner i L. Postman (1947). Zakładano w nich, że psychika będzie blokować napływ zagrażających treści do świadomości, co objawi się wydłużeniem niezbędnego do uświadomienia sobie, minimalnego czasu ekspozycji bodźca. Badania J.S. Brunera i L. Postmana potwierdziły tę hipotezę, rzeczywiście bodźce nieprzyjemne (wzbudzające lęk?) wymagały dłuższego czasu ekspozycji, zanim zostały świadomie spostrzeżone.

Niektórzy badacze (np. Upson, 1967) definiują obronność percepcyjną szeroko – jako każdą zmianę progu percepcji, związaną z emocjonalnością bodźca (także obniżenie progu percepcji). W niniejszym artykule przyjęta została definicja obronności percepcyjnej jako zjawiska podwyższenia progu rozpoznania bodźca (Reber, Reber, 2005, s. 519), które jest wywołane jego emocjonalną konotacją.

Paradygmat badawczy J.S. Brunera i L. Postmana był wielokrotnie wykorzystywany w celu rozstrzygnięcia sporu co do istnienia/nieistnienia obronności percepcyjnej oraz w celu replikacji wyników. Eksperymenty R. Zajonca dowiodły, że mechanizm

¹ Wydaje się, że mechanizmy obronne osłabiają raczej „uczucie zagrożenia” niż samo „zagrożenie”.

zachodzi na poziomie spostrzegania, a nie reagowania czy relacji o tym, co jest spostrzegane (Maruszewski, 2001), a badania N.F. Dixona (1958) wykazały, że negatywne bodźce emotogenne emitowane suboptymalnie do jednego oka podwyższają próg spostrzegania bodźców w drugim oku. Bodźce neutralne nie wywoływały takiego skutku. Wyniki badań potwierdzają więc, że kontakt z nieprzyjemnymi bodźcami podnosi próg ich percepcji, a więc wywołuje obronę, co wydaje się zgodne z psychoanalityczną teorią wyparcia.

Możemy również założyć, że tak rozumiane wyparcie (jako podniesienie progu percepcji w kontakcie z niechcianymi bodźcami) będzie odnosić się do treści wewnętrznych – człowiek może bronić się zarówno przed informacjami napływającymi z otoczenia, jak i z wnętrza organizmu. Na przykład P.J. Morokoff (1985) pokazał, że kobiety o silnym poczuciu winy na tle seksualnym twierdzą, że są mniej pobudzone podczas oglądania filmów o treści erotycznej, podczas gdy obiektywne miary ich pobudzenia fizjologicznego pokazują, że są pobudzone bardziej niż kobiety niemające poczucia winy na tle seksualnym. Autor interpretował to w ramach wyparcia: kobiety o silnym poczuciu winy nie dopuszczają do świadomości swojego autentycznego pobudzenia seksualnego².

Także B.D. Perry (1999) opisuje, że w trakcie wywiadu z dziećmi, które były wykorzystane seksualnie, okazuje się, że nie przypominają sobie one takich zdarzeń, choć gdy treść pytań odnosi się do traumy, to reagują wyraźnym podwyższeniem tętna, czego nie zauważa się u innych dzieci.

WYPARCIE A ZABURZENIA LĘKOWE

Dzisiaj do zaburzeń lękowych zalicza się lęk uogólniony, fobie, zaburzenia obsesyjno-kompulsywne, PTSD i ataki paniki (Carson, Butcher, Mineka, 2003).

Klasyczne, freudowskie rozumienie zaburzeń lękowych mówi, że źródłem lęku jest aktywizowanie zagrażających treści na poziomie nieświadomym.

Eksperymentalnym wsparciem dla takiego rozumienia jest badanie C.J. Pattona (1992), w którym wykazano, że suboptymalna ekspozycja zdania wzbudzającego niepokój („Mama opuszcza mnie”) nasilała objadanie się u osób chorujących na bulimię. To zjawisko nie występowało u ludzi zdrowych oraz w sytuacji ekspozycji bodźców

² Możliwa jest co prawda inna interpretacja, akcentująca nie tyle blokowanie percepcji (wyparcie) własnego pobudzenia seksualnego, ile tłumienie behawioralnej reakcji na nie, ponieważ tłumienie ekspresji afektu (np. mimiki i aktywności mięśni szkieletowych) prowadzi do nasilenia reakcji wegetatywnych (LeDoux, 1999a).

niewywołujących lęku („Mona opuszcza mnie”), a także w sytuacji eksponowania tych bodźców na tyle długo (optymalnie), że były spostrzegane świadomie.

Jaki mechanizm psychologiczny jest więc odpowiedzialny za pojawienie się różnych zaburzeń lękowych według teorii psychoanalitycznej? Fobia byłaby skutkiem wzbudzenia zagrażających i nieświadomych treści psychicznych, które następnie poddane są projekcji i przypisane obiektowi zewnętrznemu. Takie rozumienie fobii zaproponował S. Freud w 1909 r., analizując przypadek Małego Hansa (S. Freud, 2000). Innym przykładem przytaczanym przez Freuda jest patologiczny lęk o zdradę partnera, kiedy to własne impulsy do zdrady są wyparte, podmiot jest ich nieświadomy, następnie impulsy te zostają poddane projekcji i przypisane partnerowi, w wyniku czego podmiot lęka się, że to partner przegnie zdrady (S. Freud, 1987).

Lęk uogólniony byłby skutkiem aktywacji nieświadomych treści, które jednak nie zostały związane z żadnym obiektem i przyjęły formę rozlaną. Zaburzenia obsesyjno-kompulsywne byłyby sposobem na utrzymanie zagrażających treści pod powierzchnią świadomości (S. Freud, 1987), np. poprzez odwrócenie od nich uwagi.

Konceptualizacja wyparcia (represji) jako sposobu radzenia sobie z zagrożeniem w ten sposób, że następuje utrudnienie bądź całkowite zablokowanie percepcji zagrażających treści (jak to się dzieje w zaburzeniach somatoformicznych, np. ślepotcie konwersyjnej), wydaje się spójna z rozumieniem pomocy psychologicznej przez klinicystów z nurtu psychoanalizy i psychodynamiki (Killingmo, 1995). Pomoc terapeutyczna polega m.in. na analizowaniu i przezwyciężaniu mechanizmów obronnych (Grzegołowska-Klarkowska, 2001), czyli identyfikowaniu i uświadamianiu sobie treści psychicznych, które podległy wyparciu, zaakceptowaniu ich itp.

Wydaje się w związku z tym sensowne twierdzenie, że zanik obronności percepcyjnej, uświadomienie i uwrażliwienie na bodźce związane z lękiem oraz świadomość zagrażających treści jest zmianą korzystną, objawem i warunkiem leczenia. Udostępnienie zagrażających treści świadomości ma sprawiać, że następuje wgląd, zmniejszenie poziomu lęku i w rezultacie zdrowienie (Cierpiałkowska, Gościaniak, 2008).

WSPÓŁCZESNE BADANIA NAD WYPARCIEM

Zainteresowanie mechanizmami obronnymi powróciło w XXI wieku w nowej formie. Próbowano pogodzić perspektywę terapeutyczną i eksperymentalną (Anderson, Green, 2001). Pojawiły się nowe metody badawcze, m.in. dzięki neuroobrazowaniu (Etkin, Wager, 2007) i nowym paradygmatom badawczym (*dot-probe paradigm*, *visual dot-probe task*, stymulacja przezczaszkowa i inne).

Próby zoperacjonalizowania pojęcia wyparcia doprowadziły badaczy do rozróżnienia między wyparciem a tłumieniem (supresja) (A. Freud, 2004). Przy tym uzasadnione wydaje się twierdzenie, że wyparcie to zautomatyzowany, wielokrotnie powtarzany proces tłumienia (Szentagotai, Onea, 2007).

Badanie mechanizmu tłumienia pozwoliło docenić wagę procesów metapoznania, czyli przekonań co do skuteczności własnych procesów poznawczych (Wenzlaff, Wegner, 2000). Twierdzi się również, że tłumienie zależy może od np. procesów selektywnej nieuwagi i przekierowania w odpowiednim momencie uwagi na percepcję bodźców niezagrażających (Baumeister, Cairns, 1992).

Podsumowując tę część artykułu: przytoczone badania pokazują, że istnieje związek między zagrażającymi treściami, które docierają do jednostki, a zmianami w obrębie percepcji. Zmiany te polegają na podwyższeniu progów percepcji bodźców zagrażających (obronność percepcyjna), selektywnym odwracaniu uwagi od treści zagrażających i przekierowaniu jej na treści bezpieczne. Zgodnie z myśleniem psychoanalitycznym takie zjawiska, jak obronność percepcyjna, selektywna nieuwaga, które służą utrzymywaniu na poziomie nieświadomym obecności bodźców zagrażających, prowadzą w konsekwencji do zaburzeń lękowych.

ZABURZENIA LĘKOWE A UWRAŻLIWIENIE NA BODŹCE

Część badań pokazuje inny związek między zaburzeniami lękowymi i percepcją bodźców. C. MacLeod i współpracownicy (1986) odkryli, że ludzie cierpiący na zaburzenia lękowe (mierzone Inwentarzem Stanu i Cechy Lęku – STAI) są, w przeciwieństwie do ludzi zdrowych, szczególnie wyczuleni na bodźce lękotwórcze. Także E. Fox podkreśla rolę uwagi w zaburzeniach lękowych (Fox, Russo, Dutton, 2002). Badaczka dowiodła, że osoby cierpiące na zaburzenia lękowe (także mierzone skalą STAI) mają trudność w oderwaniu uwagi od bodźców wzbudzających lęk.

Wykryto także inne zmiany w obrębie percepcji u osób o patologicznym poziomie lęku. Osoby badane szybciej wykrywały bodźce lękotwórcze w porównaniu z neutralnymi, trudniej jest im oderwać się od koncentracji na zagrażających bodźcach i trudniej skierować uwagę na inne bodźce niż lękotwórcze (Eisler, Bacon, Williams, 2009). Te zjawiska nie występują w populacji osób zdrowych lub cierpiących na inne zaburzenia niż lęk (np. na depresję). Rezultaty te zostały wielokrotnie potwierdzone (Mogg, Bradley, 1998, Bar-Haim i in., 2007).

Nadmierna koncentracja na bodźcach zagrażających może wyjaśnić zaburzenia lękowe. Koncentracja na niebezpiecznym bodźcu podwyższa bowiem poziom pobudze-

nia organizmu, wywołując fizjologiczne i psychologiczne objawy lęku, co w dłuższej perspektywie prowadzi do zaburzeń lękowych.

NIEZGODNOŚĆ W WYNIKACH EKSPERYMENTÓW

Istnieje wyraźna niezgodność pomiędzy badaniami. Niekiedy okazuje się, że zaburzenia lękowe związane są z selektywnym pomijaniem i blokowaniem spostrzeżeń bodźców zagrażających (np. obronność percepcyjna), kiedy indziej okazuje się, że patologiczny poziom lęku związany jest z różnymi miarami uwrażliwienia percepcyjnego na bodźce zagrażające.

Wydaje się również, że różne badania prowadzą do sprzecznych wniosków, jeśli chodzi o leczenie zaburzeń lękowych. Zmniejszenie poziomu lęku ma wynikać bądź to z uwrażliwienia na bodźce niebezpieczne, bądź ze zmniejszenia wrażliwości na nie.

PRÓBA WYJAŚNIENIA NIESPÓJNOŚCI BADAŃ EKSPERYMENTALNYCH

Niezgodność rezultatów eksperymentów wyjaśnić można na kilka sposobów. Możliwe jest, że obronność percepcyjna z jednej strony, a wrażliwość na bodźce lękotwórcze z drugiej to osobne mechanizmy wzbudzania lęku.

Obronność percepcyjna związana jest z wyższymi czynnościami poznawczymi i „blokuje część kategorii pojęciowych możliwych do wykorzystania w interpretacji danych zmysłowych; utrudnia spostrzeżenie treści nieakceptowanych lub zagrażających” (Nęcka, Orzechowski, Szymura, 2013, s. 642). W blokowanie treści zagrażających byłyby więc tutaj zaangażowane procesy odgórne.

Uwrażliwienie na bodźce wzbudzające lęk związane byłoby z innym mechanizmem indukowania lęku – tak zwaną drogą dolną (zmysł → wzgórze → ciało migdałowe → aktywacja autonomicznego układu nerwowego), bez udziału wyższych czynności korowych (LeDoux, 1999). Nadwrażliwość na bodźce lękotwórcze prowadziłyby więc do częściej aktywacji drogi dolnej, co objawiałoby się podwyższeniem stanu lęku na poziomie fizjologicznym (afekt) i psychologicznym (uczucie lęku). Takie założenia każą wnioskować, że istnieją przynajmniej dwa odrębne mechanizmy wzbudzania zaburzeń lękowych (np. fobii) – „odgórny” (zgodny z badaniami nad obronnością percepcyjną i teorią wyparcia) oraz „oddolny” (wywodzący się z koncepcji LeDoux).

Przy takim podejściu, przyjmując dodatkowo, że zmienna „obronność percepcyjna” obiera dwie wartości (występuje/nie występuje), a wrażliwość na bodźce lękotwórcze stanowi kontinuum od bieguna „braku wrażliwości” (norma) do bieguna „nadwrażli-

wości” (zaburzenia lękowe), możemy pokusić się o podzielenie zaburzeń lękowych na odrębne kategorie ze względu na ich przypuszczalne związki ze zmianami w percepcji bodźców. Taki hipotetyczny podział przedstawiony został w tabeli 1.

Tab. 1. Hipotetyczny związek zaburzeń na tle lękowym z obronnością percepcyjną i uwrażliwieniem na bodźce zagrażające

	Nadwrażliwość na bodźce lękotwórcze	Brak nadwrażliwości na bodźce lękotwórcze (norma)
Brak obronności percepcyjnej	zaburzenia lękowe: PTSD (wdzieranie się do świadomości zagrażających treści) i fobie specyficzne (wzbudzone drogą dolną)	brak zaburzeń lękowych
Obronność percepcyjna	zaburzenia lęku uogólnionego (rozlany lęk wzbudzany przez nadmierną koncentrację na bodźce lękotwórcze i jednoczesne utrzymywanie tych bodźców na poziomie nieświadomym), zaburzenia obsesyjno-kompulsywne (nadwrażliwość na bodźce przy jednoczesnym odwracaniu od nich uwagi), fobie (indukowane przez procesy odgórne)	irracjonalny optymizm (redukcja percepcji wszelkich negatywnych bodźców), optymizm obronny, narcyzm, psychopatia (brak spostrzeżeń bodźców zagrażających), konwersja (np. ślepotą konwersyjną)

Źródło: opracowanie własne.

Kratka górna po lewej stronie zawiera zestaw zaburzeń wynikających tylko z nadwrażliwości na bodźce lękotwórcze i jednoczesnego braku obrony, co objawiałoby się częstą aktywacją drogi dolnej i pojawieniem się fobii specyficznych, których podłożem są procesy ewolucyjne (Nesse, 1990), oraz zjawiskami wdzierania się do świadomości zagrażających treści (ruminacjami, snami o zagrażających treściach, ciągłym przemyśliwaniu o tragicznych wydarzeniach itp.) – PTSD.

Rubryka dolna po lewej stronie przedstawia zaburzenia, które wynikają z nadmiernej koncentracji na zagrożeniach i, jednocześnie, blokowaniu procesu uświadamiania sobie faktycznych źródeł lęku. Prowadziłyby to do uogólnionego lęku (podmiot odczuwa lęk, ale nie wie, czego się boi), zaburzeń obsesyjno-kompulsywnych, które traktowane mogą być jako objaw wspomagania obronności percepcyjnej poprzez odwracanie uwagi od faktycznego źródła lęku. Tutaj jest także miejsce fobii, których źródłem jest wyparcie i projekcja – prawdziwe źródło lęku jest niezauważone (obronność percepcyjna) i jako rzekoma przyczyna lęku postrzegany jest obiekt zewnętrzny (np. zagrożenie zdradą ze strony partnera).

Brak obronności percepcyjnej i nieobecność nadwrażliwości na bodźce charakteryzowałyby ludzi bez objawów lękowych (kratka górna po prawej stronie).

Kratka dolna po prawej stronie zawierałaby objawy nadmiernego hamowania percepcji bodźców lękotwórczych, co prowadzić może do niezauważania rzeczywistych zagrożeń i niebezpieczeństw, a więc np. irracjonalnego optymizmu. Może to również być związane z brakiem lęku, charakterystycznym dla psychopatii. Całkowite blokowanie bodźców zagrażających jest również typowe dla zaburzeń konwersyjnych (np. ślepotą konwersyjną). Myśl, że psychopatia i konwersja (zaburzenia somatoformiczne) stanowią alternatywne przejawy tego samego zaburzenia, jest podnoszona od dawna (Seligmann, Walker, Rosenhan, 2003).

Inne wyjaśnienie niezgodności w wynikach badań eksperymentalnych odwołuje się do różnicy w populacji osób badanych.

J.S. Bruner i L. Postman (1947), N.F. Dixon (1958), D.S. Holmes (1974) i inni prowadzili eksperymenty na osobach bez zdiagnozowanych zaburzeń lękowych, u których wykryto podwyższenie progu percepcji bodźców zagrażających. Czy można w związku z tym przyjąć, że badali populację osób zdrowych, u których umiarkowane natężenie obronności percepcyjnej pozwala blokować percepcję bodźców nieprzyjemnych, ale nie jest na tyle nasilone, aby wywołać zaburzenia lękowe? Dopiero podwyższony poziom obronności percepcyjnej prowadziłby do zaburzeń lękowych na bazie mechanizmów opisywanych przez teorię psychoanalityczną. Podobną tezę weryfikował E. McGinnes, porównując obronność percepcyjną u ludzi zdrowych i chorych psychicznie. Okazało się, że obronność percepcyjna jest nasilona u ludzi chorych (Reykowski, 1974, s. 294). Niestety, nie zostało tam sprecyzowane pojęcie „choroby psychicznej” (możliwe, że były to zaburzenia niezwiązane z lękiem).

Eksperymenty E. Fox, R. Russo i K. Dutton (2002), J.M. Eisler, A.K. Bacon, N.L. Williams (2009), C. MacLeod, A.M. Mathews i P. Tata (1986) prowadzone były z monitorowaniem poziomu lęku u osób badanych, a nadwrażliwość na bodźce zagrażające wykryto u ludzi z nasilonym lękiem. Mogłoby to oznaczać, że brak obronności percepcyjnej (podobnie jak jej nasilenie) prowadzi do zaburzeń lękowych, ale na bazie innego mechanizmu psychologicznego (droga dolna).

Możliwe jest więc, że umiarkowane nasilenie obronności percepcyjnej pozwala na redukcję lęku, skrajne zaś jej postacie prowadzą do objawów lękowych.

WNIOSKI KOŃCOWE

Sprzeczne wyniki badań nad związkiem percepcji i zaburzeń lękowych można pogodzić, odwołując się do twierdzenia, że poszczególne zaburzenia lękowe tworzone są przez różne, niezależne od siebie mechanizmy psychologiczne. Zarówno nadmierne uwrażliwienie na bodźce zagrażające, jak i selektywne pomijanie tych bodźców w spo-

strzeganiu mogą prowadzić do utrzymywania się patologicznego poziomu lęku i wywoływać objawy kliniczne.

Nawet w obrębie jednego typu zaburzenia, np. fobii, możemy postulować istnienie różnych ścieżek, które prowadzą do wytworzenia takiego samego objawu: nasilonego lęku przed obiektywnie niezagrażającym obiektem.

Zaproponowany podział zaburzeń lękowych ze względu na ich związek z obronnością percepcyjną i nadwrażliwością na bodźce godzi sprzeczność w badaniach empirycznych. Jego status jest jednak hipotetyczny i wymaga przeprowadzenia dalszych eksperymentów.

LITERATURA

- Anderson, M.C., Green, C. (2001). Suppressing unwanted memories by executive control. *Nature*, 410(6826), 366-369.
- Bar-Haim, Y., Lamy, D., Pergamin, L., Bakermans-Kranenburg, M. J., van IJzendoorn, M. H. (2007). Threat-related attentional bias in anxious and non-anxious individuals: a meta-analytic study. *Psychological Bulletin*, 133, 1-24.
- Baumeister, R.F., Cairns, K.J. (1992). Repression and self-presentation: when audiences interfere with selfdeceptive strategies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(5), 851.
- Bruner, J.S., Postman, L. (1947). Emotional selectivity in perception and reaction. *Journal of Personality*, 16, 69-77.
- Carson, R.C., Butcher, J.N., Mineka, S. (2003). *Psychologia zaburzeń*. Gdańsk: GWP.
- Cierpialkowska, L., Gościński, J. (2008). Współczesna psychoanaliza – cztery koncepcje zjawisk klinicznych i terapii. W: L. Cierpialkowska, J. Gościński (red.), *Współczesna psychoanaliza. Modele konfliktu i deficytu*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 17-38.
- Cisler, J.M., Bacon, A.K., Williams, N.L. (2009). Phenomenological characteristics of attentional biases towards threat: a critical review. *Cognitive Therapy and Research*, 33, 221-234.
- Dixon, N.F. (1958). Apparent changes in the visual threshold as a function of subliminal stimulation. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 10, 211-215.
- Etkin, A., Wager, T.D. (2007). Functional neuroimaging of anxiety: a meta-analysis of emotional processing in PTSD, social anxiety disorder, and specific phobia. *American Journal of Psychiatry*, 164, 1476-1488.
- Fox, E., Russo, R., Dutton, K. (2002). Attentional bias for threat: Evidence for delayed disengagement from emotional faces. *Cognition and Emotion*, 16, 355-379.
- Fhaner, S. (1994). *Słownik psychoanalizy*. Gdańsk: GPW.
- Freud, S. (1982). *Wstęp do psychoanalizy*. Warszawa: PWN.
- Freud, S. (1987). *Psychopatologia życia codziennego. Marzenia senne*. Warszawa: PWN
- Freud, S. (2000). *Dwie nerwice dziecięce*. Warszawa: Wydawnictwo KR.
- Freud, A. (2004). *Ego i mechanizmy obronne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grzegółowska-Klarkowska H.J. (1986). *Mechanizmy obronne osobowości*. Warszawa: PWN.
- Grzegółowska-Klarkowska H.J. (2001). Samoobrona przez samooszukiwanie się. W: M. Kofta, T. Szustrowa (red.) *Złudzenia, które pozwalają żyć*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 176-198.
- Holmes, D.S. (1974). Investigations of repression. Differential recall of material experimentally or naturally associated with ego threat. *Psychological Bulletin*, 81, 632-653.

- Killingmo, B. (1995). *Psychoanalityczna metoda leczenia*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- LeDoux, J.E. (1999a). Stopień kontroli nad emocjami zależy od rodzaju systemu reakcji. W: P. Ekman, R.J. Davidson (red.), *Natura emocji. Podstawowe zagadnienia* (231-239). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- LeDoux, J.E. (1999b). Mózgowe interakcje poznawczo-emocjonalne. W: P. Ekman, R.J. Davidson (red.), *Natura emocji. Podstawowe zagadnienia* (190-197). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- MacLeod, C., Mathews, A.M., Tata, P. (1986). Attentional bias in emotional disorders. *Journal of Abnormal Psychology*, 95, 15-20.
- Maruszewski, T. (2001). *Psychologia poznania*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Mogg, K., Bradley, B.P. (1998). A cognitive-motivational analysis of anxiety. *Behaviour Research and Therapy*, 36, 809-848.
- Morokoff, P.J. (1985). Effects of sex, guilt, repression, sexual "arousability", and sexual experience of female sexual arousal during erotica and fantasy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49, 177-187.
- Nesse, R.M. (1990). Evolutionary explanations of emotions. *Human Nature*, 1, 261-289.
- Necka, E., Orzechowski, J., Szymura, B. (2013). *Psychologia poznawcza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Patton, C.J. (1992). Fear of abandonment and Binge eating. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 180, 484-490.
- Perry, B.D. (1999). The memories of states: How the brain stores and retrieves traumatic experience. W: J.M. Goodwin, R. Attias (eds.), *Splintered reflections: Images of the body in trauma* (9-39). New York: Basic Books.
- Pervin, L.A., John, O.P. (2002). *Osobowość. Teoria i badania*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Reber, A.S., Reber, E.S. (2005). *Słownik psychologii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Reykowski, J. (1974). *Eksperymentalna psychologia emocji*. Warszawa: KiW.
- Seligman, M.E.P., Walker, E.F., Rosenhan, D.L. (2003). *Psychopatologia*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Szentagotai, A., Onea, D. (2007). Is Repressive Coping Associated with Suppression? *Journal of Evidence-Based Psychotherapies*, 7(2), 127.
- Upton, P.G. (1967). Some aspects of perceptual defense. *Rorschach Newsletter*, 10, s. 21-34.
- Wenzlaff, R.M., Wegner, D.M. (2000). Thought suppression. *Annual Review of Psychology*, 51(1), 59-91.

ZWIĄZEK ZABURZEŃ LĘKOWYCH Z PERCEPCJĄ BODŹCÓW ZAGRAŻAJĄCYCH

STRESZCZENIE: W artykule dokonano przeglądu badań nad związkiem percepcji bodźców zagrażających i zaburzeń lękowych. Wyniki badań eksperymentalnych są niespójne: badania czerpiące inspirację z teorii psychoanalitycznej wskazują, że zaburzenia lękowe ujawniają się w takich zmianach, jak podwyższenie progów percepcji bodźców, selektywne pomijanie bodźców zagrażających itp. Inne badania pokazują, że zaburzenia lękowe idą w parze z selektywnym uwrażliwieniem na bodźce o zagrażającej treści. W artykule podjęto próbę pogodzenia sprzecznych wyników badań.

SŁOWA KLUCZOWE: percepcja, lęk, selektywna percepcja, obronność percepcyjna, uwaga, wyparcie, mechanizmy obronne

**THE RELATION BETWEEN ANXIETY DISORDERS
AND PERCEPTION OF THREATENING STIMULI**

SUMMARY: The article has reviewed the research done on the relationship between anxiety and perception of threatening stimuli. The results of experimental studies are inconsistent: studies based on and inspired by the psychoanalytic theory suggest that anxiety disorders are revealed in form of changes such as higher perception of stimuli, selective ignorance of threatening stimuli, etc. Other research suggests that anxiety disorders appear simultaneously with selective sensitivity to threatening stimuli. The author of this article has attempted to find the common elements between the contrasting research results.

KEYWORDS: perception, anxiety, selective perception, perceptual defense, attention, repression, defense mechanisms